

1 ÚVOD

Vzkvétající mezinárodní obchod je jedním ze základů růstu světové ekonomiky¹ a napomáhá rozvoji přátelských vztahů mezi národy.² Rozvoj mezinárodního obchodu také přispívá k potírání chudoby v méně vyspělých státech, ať už zapojením podnikatelských subjektů z těchto států do mezinárodního obchodu, nebo zajištěním nedostatkového zboží pro jejich obyvatele.³

K rozvoji mezinárodního obchodu je nutné, aby jeho subjekty, nejčastěji obchodní společnosti, byly v dobré finanční kondici a aby byly schopny plnit své závazky. Ve chvíli, kdy tomu tak není, přestávají být tyto účastníci mezinárodního obchodu důvěryhodnými obchodními partnery pro ostatní subjekty, které s nimi proto přestávají uskutečňovat obchodní transakce. Tím samozřejmě dochází ke snižování objemu mezinárodního obchodu, jehož růst je v zájmu světového společenství. Zvláště problematická je situace, kdy se ekonomický stav některého ze subjektů zhorší natolik, že se nachází v úpadku, a následně je zahájeno insolvenční řízení.

V této souvislosti je zajímavý údaj z prostředí Evropské unie, pro kterou představuje společná obchodní politika a s ní související snaha o rozvoj mezinárodního obchodu a odstranění jeho omezení jeden ze základních pilířů jejího fungování.⁴ Evropská komise odhaduje, že v Evropské unii skončí v úpadku každý rok až 200 000 obchodních společností (tj. téměř 600 denně). Jeden ze čtyř těchto případů připadá na přeshraniční insolvenční řízení, kdy věřitelé a dlužníci pocházejí z více než jednoho členského státu Evropské unie.⁵ I když počet insolvenčních řízení v Evropské unii za posledních pět let vykazuje podle

¹ VAN DEN BERG, H.; LEWER, J. J. *International Trade and Economic Growth*. Armonk, New York: Routledge, 2007, s. 4–5. Obdobně i *The case for open trade* [online] WTO, Understanding the WTO: Basics. Dostupné z: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact3_e.htm. [Cit. dne 30. 11. 2020].

² Viz rezoluce Valného shromáždění OSN 2205 (XXI) o založení UNCITRAL ze dne 17. 12. 1966. Dostupné z: [https://undocs.org/en/A/RES/2205\(XXI\)](https://undocs.org/en/A/RES/2205(XXI)). [Cit. dne 30. 11. 2020].

³ *Global Trade Liberalization and the Developing Countries* [online]. International Monetary Fund, IMG Staff, 2001. Dostupné z: <https://www.imf.org/external/np/exr/ib/2001/110801.htm#i>. [Cit. dne 30. 11. 2020].

⁴ Viz preambule a článek 206 Smlouvy o fungování Evropské unie.

⁵ Důvodová zpráva Evropské komise k návrhu směrnice Evropského parlamentu a Rady o rámcích pro preventivní restrukturalizaci, druhé šanci a opatřeních ke zvýšení účinnosti postupů restrukturalizace, insolvence a oddlužení a o změně směrnice 2012/30/EU ze dne 22. 11. 2016, COM/2016/0723 final – 2016/0359 (COD), s. 2–3.

údajů Eurostatu spíše klesající tendenci,⁶ nelze říct, že by šlo o zanedbatelný problém.

Mezinárodní obchod byl již v roce 2019 významně zasažen probíhajícími „obchodními válkami“ (zejména ve vztahu k USA) a nejasnostmi ohledně výsledků jednání k tzv. Brexitu.⁷ V roce 2020 probíhající globální pandemie a přijatá omezující opatření vlád mezinárodní obchod ochromily ještě výrazněji. Podle odhadu Mezinárodní obchodní organizace (*World Trade Organisation*, WTO) lze v roce 2020 očekávat pokles světového obchodu se zbožím o 9,2 %, ⁸ zatímco u sektoru služeb již došlo k poklesu oproti loňskému roku o celých 30 %.⁹ Podle údajů Konference OSN o obchodu a rozvoji (*United Nations Conference on Trade and Development*, UNCTAD) také výrazně poklesl objem přímých zahraničních investic – v prvním pololetí roku 2020 oproti roku 2018 o závratných 49 %.¹⁰ Pokles objemu mezinárodního obchodu zpravidla přináší ekonomické problémy pro společnosti zaměřující se na export či jinak zapojené do mezinárodního obchodu.

Pro srovnání lze poukázat na finanční krizi roku 2008, která začala jako krize amerických bank – jejím symbolem se fakticky stal úpadek americké investiční banky Lehman Brothers. Jejím důsledkem však byla ekonomická krize vskutku globálního charakteru, kdy došlo k významnému poklesu mezinárodního obchodu v důsledku jeho nedostatečného financování.¹¹

⁶ Viz graf: *EU (available countries), declarations of bankruptcies, Q1 2015 to Q2 2020* [online]. Eurostat: Statistics Explained, ke dni 30. 10. 2020. Dostupné z: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:EU_\(available_countries\),_declarations_of_bankruptcies,_Q1_2015_to_Q2_2020_\(2015%3D100\)_png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:EU_(available_countries),_declarations_of_bankruptcies,_Q1_2015_to_Q2_2020_(2015%3D100)_png). [Cit. dne 30. 11. 2020]. Obdobně např. zejména ve vztahu ke korporátním insolvencím se zaměřením na země západní Evropy např. *Corporate insolvencies in Europe 2019* [online]. Creditreform Economic Research Unit, ke dni 26. 5. 2020, Neuss. Dostupné z: https://www.creditreform.de/fileadmin/user_upload/central_files/News/News_Wirtschaftsforschung/2020/Insolvenzen_in_Europa/2020-05-26_AY_OE_Analyse_EU-2019_englisch.pdf. [Cit. dne 30. 11. 2020].

⁷ *Corporate insolvencies in Europe 2019* [online]. Creditreform Economic Research Unit, ke dni 26. 5. 2020, Neuss. Dostupné z: https://www.creditreform.de/fileadmin/user_upload/central_files/News/News_Wirtschaftsforschung/2020/Insolvenzen_in_Europa/2020-05-26_AY_OE_Analyse_EU-2019_englisch.pdf. [Cit. dne 30. 11. 2020].

⁸ *Trade shows signs of rebound from COVID-19, recovery still uncertain* [online]. Tisková zpráva WTO ze dne 6. 10. 2020. Dostupné z: https://www.wto.org/english/news_e/pres20_e/pr862_e.htm. [Cit. dne 3. 11. 2020]. Původní odhad WTO z dubna 2020 přitom hovořil o poklesu mezi 13 % až 32 %. *Trade set to plunge as COVID-19 pandemic upends global economy uncertain* [online]. Tisková zpráva WTO ze dne 8. 4. 2020. Dostupné z: https://www.wto.org/english/news_e/pres20_e/pr855_e.htm. [Cit. dne 30. 11. 2020].

⁹ *Services trade drops 30 % in Q2 as COVID-19 ravages international travel* [online]. Tisková zpráva WTO ze dne 23. 10. 2020. Dostupné z: https://www.wto.org/english/news_e/news20_e/serv_22oct20_e.htm. [Cit. dne 30. 11. 2020].

¹⁰ *Global Investment Trends Monitor* [online]. UNCTAD, Issue 36, říjen 2020. Dostupné z: https://unctad.org/system/files/official-document/diaeiainf2020d4_en.pdf. [Cit. dne 30. 11. 2020].

¹¹ AUBOIN, M.; ENGEMANN, M. *Trade finance in periods of crisis: what have we learned in recent years?* [online]. World Trade Organization: Economic Research and Statistics Division, Staff Working Paper ERSD-2013-01, s. 3. Dostupné z: https://www.wto.org/english/res_e/reser_e/ersd201301_e.pdf. [Cit. dne 30. 11. 2020].

V této chvíli nelze odhadnout dlouhodobé ekonomické následky stávající situace ani to, kolik společností se v jejím důsledku opravdu ocitne v úpadku. Je ale nepochybné, že nepříznivou ekonomickou realitu – nejen v oblasti mezinárodního obchodu – je potřeba řešit i pomocí právní regulace.

V tomto ohledu vyvstává otázka, jakým způsobem by mělo právo na tuto realitu reagovat – mělo by usilovat spíše o prevenci, či o nápravu a zmírnění důsledků ekonomického útlumu? U bezprecedentní situace, jakou vypuknutí globální pandemie bezpochyby je, si lze jen těžko představit předběžné přijetí odpovídajících opatření. Přiměřenou a účinnou odpovědí však může být kvalitní a efektivní právní úprava řešení úpadku.

Již dávno totiž neplatí, že prohlášení úpadku se automaticky rovná likvidaci daného podnikatelského subjektu. Naopak – moderní insolvenční právo zpravidla zahrnuje vedle likvidačního řešení úpadku i tzv. sanační způsob, jehož cílem je zachování ekonomické kontinuity subjektu a uspokojení věřitelů z pokračující ekonomické aktivity dlužníka. Navíc ani u likvidačních způsobů řešení úpadku, jejichž typickým zástupcem je konkurs, nelze hovořit o tom, že by jejich hlavním cílem byla likvidace ekonomických prostředků dlužníka ani ukončení jeho podnikatelské činnosti.¹² Insolvenční řízení tak může být i prostředkem nápravy nepříznivých ekonomických dopadů.

Potřeba kvalitní právní úpravy řešení úpadku je o to naléhavější právě pro podnikatele, kteří jsou účastníky mezinárodního obchodu či přímo podnikají v zahraničí – jejich případný úpadek se totiž zpravidla projeví hned v několika státech najednou. V těchto případech se často hovoří o přeshraničním či mezinárodním insolvenčním řízení. Přeshraniční insolvenční řízení mají často dopad na ekonomickou situaci v dotčených státech, neboť jejich důsledkem bývá růst nezaměstnanosti či ztráta zakázek pro místní dodavatele. Jako příklad lze zmínit úpadek italského potravinářského gigantu Parmalat s téměř 36 000 zaměstnanci, činného ve více než 30 zemích,¹³ který se významně dotkl celého italského potravinářského průmyslu. Dále je možné uvést i úpadek německé sítě prodejen drogerie Schlecker s více než 14 000 obchodů v 17 zemích, který vedl k propuštění téměř 25 000 zaměstnanců v Německu a stejného počtu i v zahraničí.¹⁴

V rámci terminologie mezinárodního práva soukromého můžeme konstatovat, že přeshraničním či mezinárodním insolvenčním řízením je takové insolvenční řízení, ve kterém existuje mezinárodní prvek. O insolvenční řízení s mezinárodním prvkem se jedná zejména v případech, kdy se majetek dlužníka nachází ve více státech nebo kdy mají věřitelé sídlo v jiném státě, než ve kterém bylo insolvenční

¹² HÁSOVÁ, J.; MORAVEC, T. § 244 [Konkurs]. In HÁSOVÁ, J.; MORAVEC, T. a kol. *Insolvenční zákon*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2018, s. 945.

¹³ STORELLI, C. Corporate Governance Failures – Is Parmalat Europe's Enron? *Columbia Business Law Review*, 2005, No. 3, s. 766.

¹⁴ *Schlecker Bankruptcy: Former Drugstore Kingpin Denies Charges* [online]. Handelsblatt Today. Publikováno dne 13. 3. 2017. Dostupné z: <https://www.handelsblatt.com/english/companies/schlecker-bankruptcy-former-drugstore-kingpin-denies-charges/23567750.html>. [Cit. dne 30. 11. 2020].

řízení zahájeno.¹⁵ Časté jsou i případy obchodních společností s pobočkou či dceřinou společností v zahraničí – ať už na straně dlužníka, či věřitele.¹⁶ Mezinárodní insolvence se tak zdaleka netýká pouze úpadků velkých mezinárodních společností, naopak se jedná o každodenní realitu, se kterou je třeba v dnešním globalizovaném světě počítat.

Pro řešení těchto přeshraničních insolvenčních řízení je nedostačující vnitrostátní právní úprava insolvenčního práva, která je většinou koncipována pouze pro řešení čistě vnitrostátních případů. A to zejména proto, že v případě insolvenčních řízení s mezinárodním prvkem je třeba vyřešit řadu otázek, které v rámci čistě vnitrostátního řízení nikdy nevystanou. Objevuje se tedy objektivní potřeba právní regulace, která přinese právní řešení pro insolvenční řízení s mezinárodním prvkem. Je tomu tak z důvodu existence obecného zájmu na tom, aby insolvenční řízení, která se dotýkají více států, byla řešena pokud možno jednotně dle unifikovaných či harmonizovaných pravidel a za vzájemné komunikace a informovanosti insolvenčních správců, soudů, ale i věřitelů. Právě takové řešení přispěje k celkovému rozvoji mezinárodního obchodu, neboť umožní jeho fungování i za situací, kdy se jeho účastníci nacházejí v úpadku.

1.1 Mezinárodní insolvenční právo

Ža účelem řešení komplikovaných situací, které často insolvenční řízení s mezinárodním prvkem představují, jsou přijímány právní normy, které v jejich souhrnu můžeme označit jako mezinárodní insolvenční právo. Tyto normy mají společný účel, a sice řešit v co největší míře všechny mezinárodní aspekty daného insolvenčního řízení.

Patří sem jednak normy práva insolvenčního, které řeší kolektivní, koordinovaný proces uspokojení pohledávek věřitelů vůči dlužníkovi, který je v úpadku. Významnou část mezinárodního insolvenčního práva tvoří úprava koordinace a spolupráce státních i nestátních orgánů činných v přeshraničním insolvenčním řízení. Patří sem normy práva finančního a daňového, kdy jsou řešeny například daňové aspekty pohledávky přihlášené v insolvenčním řízení probíhající v cizině. Dále jsou relevantní i normy mezinárodního práva veřejného ohledně ochrany investic či státních imunit. Často bývají aplikovány i normy práva evropského ohledně veřejných podpor. Velmi důležitou skupinou norem mezinárodního insolvenčního práva jsou pak normy z oboru mezinárodního práva soukromého. Stejně jako v případě

¹⁵ *UNCITRAL Model Law on Cross-Border Insolvency with Guide to Enactment and Interpretation* [online]. 2014, United Nations, s. 19. Dostupné z: <https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/insolven/1997-Model-Law-Insol-2013-Guide-Enactment-e.pdf>. [Cit. dne 30. 11. 2020].

¹⁶ ZATEVA, K. International Element in Insolvency Proceedings with an Emphasis of Recent Recommendations of the European Commission. *Iustinianus Primus Law Review*, 2014, Vol. 5, No. 2, s. 2.

obecného mezinárodního obchodního práva se tak u mezinárodního insolvenčního práva nejedná o jedno odvětví právního řádu. Spíše jde o soubor právních norem z různých právních odvětví, které spojuje jejich účel, tj. upravovat právní poměry související s mezinárodním insolvenčním řízením.

Mezinárodní insolvenční právo je také souborem právních norem různého původu. Jde o normy vnitrostátního, evropského, ale i mezinárodního původu, normy přímo závazné či normy doporučujícího charakteru vytvářené mezinárodními organizacemi (tzv. *soft law*).

Je důležité zmínit také roli nevládních mezinárodních organizací, které často sdružují odborníky na insolvenční právo. *Soft law* jimi vytvářené má velmi vysokou odbornou úroveň. Mezi tyto nevládní mezinárodní organizace patří například INSOL EUROPE,¹⁷ INSOL International¹⁸ či International Insolvency Institute.¹⁹

Z hlediska právní jistoty by samozřejmě bylo ideální, pokud by normy mezinárodního insolvenčního práva byly v co největší míře jednotné, a to pokud možno globálně. Lze si teoreticky představit přijetí multilaterální mezinárodní smlouvy, která by přímo upravovala veškeré právní poměry související s mezinárodním insolvenčním řízením.²⁰ Uzavření takové smlouvy ovšem zůstává pouze utopickým ideálem – rozdíly panující v úpravě insolvenčního práva jsou v jednotlivých státech natolik velké, že jejich případné sjednocení není v dohledné době reálné.

V důsledku výše uvedeného tak dochází ke sjednocení pouze vybraných aspektů mezinárodního insolvenčního práva, a to především na regionální úrovni. Na globální úrovni ke sjednocení dochází pouze formou již zmíněného *soft law*. V rámci Evropské unie tak bylo přijato Insolvenční nařízení, které je primárně zaměřeno na otázky mezinárodního práva soukromého a jehož rozbor je předmětem části II této publikace. Z globálního pohledu je pak významné přijetí Vzorového zákona o mezinárodních insolvenčních řízeních vytvořeného na půdě UNCITRAL, jehož ustanovení a fungování budou představeny v kapitole 7 této publikace.

I když by bylo možné namítat, že úprava mezinárodního insolvenčního práva na tolika úrovních vede k tříštění a nepřehlednosti, ve skutečnosti – a jak bude v této publikaci ukázáno – dospívají normy nadnárodního původu zpravidla ke shodným řešením, a k tříštění úpravy tak fakticky nedochází. Příkladem shodného řešení je např. použití COMI jak v Insolvenčním nařízení, tak ve Vzorovém zákoně.

¹⁷ Viz <https://www.insol-europe.org>. [Cit. dne 30. 11. 2020].

¹⁸ Viz <https://www.insol.org/>. [Cit. dne 30. 11. 2020].

¹⁹ Viz <https://www.iiiglobal.org/>. [Cit. dne 30. 11. 2020].

²⁰ Minimálně z pohledu mezinárodního práva soukromého by se tak mohlo v případě hmotněprávních otázek spojených s insolvenčním řízením jednat o tzv. přímou normu. Přímé normy jsou zvláštním druhem hmotněprávních norem určených výhradně pro úpravu soukromoprávních poměrů s mezinárodním prvkem. Na rozdíl od norem kolizních obsahují přímé normy samy úpravu práv a povinností. Jako příklad přímé normy lze uvést CISG, která byla stejně jako Vzorový zákon také vypracována na půdě UNCITRAL – viz kapitola 7.1 níže.

1.2 Vybrané otázky mezinárodního práva soukromého v souvislosti s insolvenčním řízením

V rámci výše vymezeného mezinárodního insolvenčního práva jsou předmětem této publikace pouze vybrané otázky, a sice z oboru mezinárodního práva soukromého. Jedná se o otázky, které je potřeba vyřešit v rámci téměř každého insolvenčního řízení s mezinárodním prvkem.

Především se jedná o otázku mezinárodní soudní příslušnosti k zahájení insolvenčního řízení a s tím související klíčový pojem COMI. Dále se jedná o otázku rozhodného práva, podle kterého by dané insolvenční řízení mělo probíhat a které by se mělo aplikovat na hmotněprávní účinky insolvenčního řízení. Poslední vybranou otázkou je otázka uznání insolvenčního řízení v cizích státech.

Těmito vybranými okruhy se samozřejmě výčet otázek mezinárodního práva soukromého v souvislosti s insolvenčním řízením nevyčerpává. Dalšími oblastmi jsou například doručování, provádění důkazů či uznání a výkon cizích rozhodnutí v rámci tuzemského insolvenčního řízení.

Právní normy z oboru mezinárodního práva soukromého, které řeší otázky insolvenčního řízení, jsou součástí mezinárodního insolvenčního práva, jak bylo vymezeno výše. Pro účely této publikace je pro zjednodušení používán pojem „mezinárodní insolvenční právo“ v souvislosti s normami mezinárodního práva soukromého, které se vztahují na otázky insolvenčního řízení, jakkoliv je z výše uvedeného zřejmé, že samotný obsah mezinárodního insolvenčního práva je mnohem širší.

Ve vztahu k úpravě mezinárodního insolvenčního práva v rámci českého právního řádu si tato publikace klade dva hlavní cíle: zaprvé zjistit, do jaké míry je tuzemská právní úprava konformní s evropským právem, a zadruhé porovnat tuzemské právní úpravy se Vzorovým zákonem a zodpovědět otázku, zda by implementace Vzorového zákona byla pro českou právní úpravu přínosná.

Tyto hlavní cíle vycházejí z hypotéz, že jak evropská úprava představovaná Insolvenčním nařízením, tak mezinárodní úprava představovaná Vzorovým zákonem jsou kvalitními normami pro úpravu mezinárodního insolvenčního práva, a představují tak právní úpravu, která je vhodná pro následování, inspiraci a implementaci.

Za účelem splnění hlavních cílů a pro potvrzení výše uvedených hypotéz řeší tato publikace nejprve cíle dílčí. Prvním dílčím cílem je zjistit aktuální teoretická právní východiska mezinárodního insolvenčního práva a v rámci nich se zaměřit na teoretická východiska pro výše uvedené otázky mezinárodního práva soukromého. Dalším dílčím cílem je zjistit aktuální trendy v judikatuře SDEU a i v samotné evropské právní úpravě výše zmíněných vybraných právních otázek mezinárodního práva soukromého v souvislosti s insolvenčním řízením. Posledním dílčím cílem je analýza právní úpravy v legislativním dokumentu mezinárodního původu, a sice ve

Vzorovém zákoně, a porovnání jeho implementace a aplikace ve vybraných právních řádech.

Po splnění dílčích cílů se publikace zaměřuje za účelem řešení výše uvedených hlavních cílů na úpravu mezinárodního insolvenčního práva v českém právním řádu.

V rámci posouzení konformity tuzemské právní úpravy s evropským právem je provedeno detailní posouzení české právní úpravy ve vztahu evropskému mezinárodnímu insolvenčnímu právu obsažené především v insolvenčním zákoně – předmětem této analýzy je mj. i kritické posouzení pojmu „evropský mezinárodní prvek“, který do českého právního řádu zavedl právě insolvenční zákon.²¹ Důraz je také kladen na otázku aplikace judikatury SDEU v rámci tuzemské soudní praxe.

Za účelem srovnání tuzemské právní úpravy se Vzorovým zákonem a zodpovězení otázky přínosnosti jeho případné implementace je provedena analýza české právní úpravy v zákoně o mezinárodním právu soukromém ve vztahu k případům, na které není aplikováno evropské právo.

Při plnění uvedených hlavních i dílčích cílů a pro ověření výše uvedených hypotéz je v publikaci kladen silný důraz na judikaturu. I když soudní rozhodnutí nejsou v kontinentální právní kultuře tradičně považována za pramen práva, je nesporné, že i kontinentální soudy právo tvoří, i když možná jiným způsobem, než je tomu v zemích *common law*.²² V rámci publikace tedy nechápeme právo pouze ve formálním slova smyslu, ale zkoumáme i to, jak je prakticky uplatňováno. Jsou to až konkrétní případy, pomocí čeho lze funkčnost právní úpravy – tedy jeden z hlavních cílů této publikace – náležitě zkoumat a kriticky hodnotit.

V této publikaci pracujeme s právními prameny domácími i zahraničními a porovnáváme tuzemskou a zahraniční právní úpravu, a to na základě pramenů českých i zahraničních. Proto je důležité hned na začátku vymezit terminologii, která je v publikaci používána. S ohledem na stanovení hlavních cílů práce, které směřují k českému právnímu řádu, je zvolena terminologie tuzemská, to znamená, že jsou používány právní pojmy, které jsou obsaženy v českých právních předpisech.

Z vědeckých metod zkoumání je v publikaci kladen důraz zejména na metodu analýzy a syntézy. Metodou analýzy nejprve dochází k rozčlenění zkoumané problematiky mezinárodního insolvenčního práva na oblasti korespondující s výše uvedenými dílčími cíli. V rámci syntézy pak dochází na základě spojení těchto dílčích zjištění k formulování hlavních závěrů práce.

V publikaci se dále pracuje s metodou indukce a komparace, zejména při zkoumání a porovnání vybraných právních úprav. Na základě výsledku zkoumání jsou

²¹ GRYGAR, J. *Evropský mezinárodní prvek a příslušnost českých soudů v insolvenčním řízení* [online]. epravo.cz, publikováno dne 7. 8. 2017. [Cit. dne 30. 11. 2020]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/evropsky-mezinarodni-prvek-a-prislusnost-ceskych-soudu-v-insolvencim-rizeni-106219.html>.

²² Viz např. KÚHN, Z. *Judikatura a precedent v kontinentálním a angloamerickém právu*. In ŠÁMAL, P.; RAIMONDI, G.; LENAERTS, K. a kol. *Závaznost soudních rozhodnutí – vnitrostátní a mezinárodní náhledy*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, s. 29.

následně vyvozovány obecně platné závěry ohledně legislativních požadavků na funkční a efektivní mezinárodní insolvenční právo.